

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

КАМІНСЬКА АНАСТАСІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 159.964:159.922(043.3)

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ У
ПРОЦЕСІ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ ПСИХІКИ СУБ'ЄКТА**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Яценко Тамара Семенівна,
Черкаський національний
університет імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри глибинної корекції і
психолого-соціальної реабілітації

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Кочарян Олександр Суренович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри психологічного
консультування і психотерапії

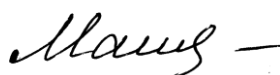
кандидат психологічних наук, доцент
Федотова Тетяна Володимирівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
доцент кафедри загальної та соціальної психології

Захист відбудеться 9 грудня 2016 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43021.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43021.

Автореферат розісланий 9 листопада 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах соціальної напруженості виникає необхідність вирішення питань не тільки економічного росту в державі, а й забезпечення психологічного благополуччя особистості, що потребує пошуку ефективних методів психокорекційної роботи. Останнім часом з'являються нові напрями розвитку практично зорієнтованих спрямувань психології, що пояснюється не лише соціальним запитом, але й перспективами інтеграції психології з досягненнями інших галузей, зокрема художнього мистецтва.

Використання художніх малюнкових засобів у процесі пізнання психіки знайшло втілення в: проєктивних методах (Л. Абт, Л. Беллак, І. Беспалько, В. Блейхер, Н. Бурлакова, Л. Бурлачук, Р. Грановська, А. Корнер, О. Кочарян, К. Маховер, Г. Мюррей, В. Олешкевич, О. Потьомкіна, Є. Романова, Г. Хоментаскас та ін.); арт-терапії (М. Бурно, М. Вуд, С. Дженінгс, М. Кисельова, О. Копитін, Л. Лебедєва, А. Мінде, Н. Назарова, М. Наумбург, Н. Пурніс, К. Рудестам, І. Сергієнко, Р. Хайкін, А. Хілл, С. Хоган та ін.); глибинній психології (С. Гроф, М. Кляйн, К. Юнг, Т. Яценко та ін.).

З огляду на функціональну специфіку образно-символічних виявів несвідомого, актуальною є проблема опрідметнення змісту психіки суб'єкта (Л. Виготський, С. Рубінштейн) й використання опрідметнених засобів пізнання психічного (К. Левін, С. Гроф, Д. Узнадзе та ін.).

На особливу увагу заслуговує психоаналіз художніх творів, що перебував у полі інтересів З. Фрейда та К. Юнга. Психоаналітичне тлумачення художніх творів розширили А. Адлер, Р.-Л. Данієл, М. Кляйн, І. Нейфельд, Е. Фромм, С. Шпільрейн та ін. У вітчизняній психології психологічні основи мистецтва представлені в працях С. Балея, С. Максименка, А. Халецького, Т. Яценко та ін.

Узагальнюючи здобутки вчених щодо пізнання психіки за допомогою візуалізованих художньо-малюнкових засобів, є підстави констатувати не лише їхні науково-практичні досягнення, але й нерозкритість психолого-архетипного потенціалу репродукцій художніх творів у діагностико-корекційному процесі. Таким чином, недостатня наукова розробленість проблеми й запити психологічної практики зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Особливості використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематики наукових досліджень кафедри глибинної корекції і психолого-соціальної реабілітації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького «Розбудова інноваційних технологій підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах полікультурного освітнього простору» (номер державної реєстрації

0103U004595) та плану науково-дослідної роботи Національної академії педагогічних наук України за напрямками «Науково-методичне забезпечення національної системи психологічних служб», «Теоретико-методологічні засади групової психокорекції». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (протокол № 3 від 02.11.2011 р.) та засіданні вченої ради Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 512 від 06.04.2016 р.). Тема узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 29.11.2011 р.).

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта.

Мета роботи передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Розкрити методологічні основи використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта.
2. Здійснити структурно-семантичний аналіз використання авторських малюнків та репродукцій художніх творів у процесі активного соціально-психологічного пізнання.
3. Виявити ефективність використання репродукцій художніх творів у діагностико-корекційному процесі активного соціально-психологічного пізнання.
4. Представити рекомендації психологам за результатами дисертаційного дослідження.

Об'єкт дослідження – емпіричний матеріал глибинного пізнання психіки суб'єкта методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) з використанням авторських та неавторських малюнків (репродукцій художніх творів).

Предмет дослідження – особливості використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта.

Для розв'язання поставлених у дисертації завдань та досягнення мети використано такі **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення наукової літератури з проблеми використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта; *емпіричні*: включене спостереження в групах АСПП; психоаналітична робота з авторськими та неавторськими малюнками; структурно-семантичний аналіз емпіричного матеріалу з метою розкриття психодіагностичних і психокорекційних особливостей АСПП з використанням художніх творів; психодіагностичні тестові методики: багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Маклаков); діагностування «перешкод» у встановленні емоційних контактів (В. Бойко). Статистична обробка результатів

дослідження проводилась за допомогою програм SPSS та Microsoft Excel 2003 з використанням непараметричних статистичних критеріїв: Т-критерію Вілкоксона, ф-критерію (кутове перетворення Фішера).

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: положення про цілісність психіки в єдності свідомих і несвідомих проявів (А. Адлер, Ф. Бассін, О. Бондаренко, Д. Дубровський, В. Лейбін, Н. Каліна, В. Татенко, Т. Титаренко, Д. Узнадзе, З. Фрейд, К. Юнг, Т. Яценко та ін.); вчення про функціонування несвідомої сфери психіки та її вплив на активність людини (О. Асмолов, Ф. Бассін, С. Зоненберг, О. Кочарян, К. Левін, С. Леклер, С. Максименко, А. Менегетті, А. Прангішвілі, Р. Урсано, А. Фрейд, З. Фрейд, К. Хорні, К. Юнг, Т. Яценко та ін.); концепції взаємозв'язку свідомих та несвідомих аспектів психіки (Ф. Бассін, Л. Виготський, С. Максименко, З. Фрейд, К. Юнг, Т. Яценко та ін.); дослідження характеристик цілісної психіки (О. Леонтьєв, Г. Олпорт, С. Рубінштейн, З. Фрейд, К. Юнг, Т. Яценко та ін.); розкриття специфіки впливу художніх творів мистецтва на розвиток та пізнання психіки суб'єкта (Р. Арнхейм, Б. Базима, М. Бердяєв, Л. Виготський, І. Гете, О. Запорожець, В. Зінченко, В. Кандинський, Т. Федотова та ін.); методологія психодинамічної теорії методу пізнання психіки суб'єкта із використанням художніх творів і авторських психомалюнків (Т. Яценко та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* доведено можливості глибинного пізнання психіки за допомогою використання репродукцій художніх творів в психоаналітичному діагностико-корекційному процесі діалогічної взаємодії психолога з респондентом; констатовано провідну роль механізму проективної ідентифікації за умов емотивного «привласнення» класичних художніх творів у АСПП; доведено підвищення ефективності використання авторських малюнків у поєднанні з репродукціями художніх творів у глибинному пізнанні психіки суб'єкта, а також необхідність діалогічної взаємодії задля цілісного та індивідуалізованого пізнання психіки респондента;

- *удосконалено* діагностико-корекційний інструментарій емпіричного дослідження психіки суб'єкта в групі АСПП обґрунтуванням психоаналітичної доцільності використання репродукцій художніх полотен;

- *подальшого розвитку набули уявлення про:* можливості дослідження психіки в її цілісності за умов введення в психоаналітичний процес візуалізованих репрезентантів як посередників у пізнанні свідомого і несвідомого; діалог в його відповідності принципам «незлиттєвості» й «невід'ємності» психолога і респондента; процесуальну діагностику в поєднанні з корекцією; діагностико-корекційний потенціал художніх творів при їх використанні в процесі активного соціально-психологічного пізнання.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що в дисертації доведено, що художні твори можуть бути використані в процесі діагностико-корекційного пізнання психіки суб'єкта, що сприяє вдосконаленню практичної роботи психолога. Теоретичні та емпіричні результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі вищих навчальних закладів для вдосконалення підготовки майбутніх психологів. Цьому сприяє введення в учбовий процес таких дисциплін – «Основи психокорекції», «Практикум з групової психокорекції», «Психоаналіз комплексу тематичних психомалюнків» та ін. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано рекомендації психологам, спрямовані на підвищення рівня професіоналізму практики пізнання психіки суб'єкта в її цілісності.

Основні наукові положення дисертаційної роботи **впроваджено** в навчально-педагогічний процес підготовки психологів у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка (довідка № 76-н від 15.04.2015 р.), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет (довідка № 68-16-336 від 18.04.2015 р.), Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (довідка № 1903/01-55/02 від 19.04.2016 р.), ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ) (довідка № 845 від 22.04.2016 р.).

Особистий внесок автора. Розроблені наукові положення й аналіз отриманих емпіричних даних є самостійним внеском автора в дослідження проблеми використання психологом репродукцій художніх творів у глибинному пізнанні психіки суб'єкта. В статтях, виконаних у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає в розкритті методологічних засад використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта й забезпеченні підготовки емпіричного матеріалу.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлено й обговорено на: міжнародних науково-практичних конференціях: «Духовність у становленні та розвитку особистості» (Вінниця, 2012); «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 2012); «Особистість у сучасному світі: проблеми розвитку та психологічної допомоги» (Ніжин, 2013); науково-практичній конференції з міжнародною участю: «Мова у спілкуванні: психологічні, психолінгвістичні, дефектологічні і психотерапевтичні аспекти» (Москва, 2011); міжнародному конгресі: «Психотерапія, практична і консультативна психологія – сплетення доль» (Київ, 2012); всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю: «Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції» (Хмельницький, 2012); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної

підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2014); «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2015); всеукраїнській науковій інтернет-конференції: «Проблеми та перспективи розвитку практичної психології в Україні» (Умань, 2013); всеукраїнських науково-практичних семінарах: «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: вербальні і невербальні методики в їх єдності» (Ялта, 2010); «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: діагностика і корекція в їх єдності» (Ялта, 2011); «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: роль архетипу в візуалізації феномену психічного» (Ялта, 2012); «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: динаміка розвитку» (Ялта, 2013). Обговорення результатів та впровадження їх у практику здійснювалося впродовж Авторських шкіл академіка НАПН Т. Яценко (2010 – 2015), де дисертант брала участь у роботі малих груп.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 16 публікаціях, з них: 9 статей опубліковані у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 1 стаття в збірнику, що представлений у міжнародній наукометричній базі; 6 – у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (209 найменувань, з них 5 – іноземними мовами) та додатків. Основний текст дисертації викладено на 146 сторінках. Загальний обсяг становить 452 сторінки. Робота містить 5 таблиць, 16 рисунків. Додатки викладено на 280 сторінках, в них представлено 13 таблиць, 88 рисунків, 5 фотографій, 22 стенограми аналітико-корекційної роботи психолога.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено базові методологічні й теоретичні положення; сформульовано мету й задачі наукового пошуку, об'єкт та предмет дослідження; з'ясовано наукову новизну одержаних результатів і практичне значення роботи; представлено відомості щодо апробації результатів дослідження та подано інформацію про структуру й обсяг роботи.

У **першому розділі** *«Теоретичні та методологічні засади використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта»* здійснено аналіз філософсько-психологічних джерел з проблеми глибинного пізнання психіки суб'єкта. Розкрито роль різних теоретичних підходів у розвитку глибинної психології. Встановлено спільне та відмінне в поняттях «пізнання»,

«глибинне пізнання». Виявлено особливості використання візуалізованих (зокрема, художніх) засобів в різних напрямках психокорекційної практики.

Представлено аналіз тих наукових течій, які включали в дослідно-практичний процес візуалізовані засоби пізнання психіки, а саме: проєктивні (Л. Абт, Л. Беллак, І. Беспалько, В. Блейхер, Н. Бурлакова, Л. Бурлачук, Р. Грановська, А. Корнер, К. Маховер, Г. Мюррей, В. Олешкевич, О. Потьомкіна, Є. Романова, Г. Хоментаскас та ін.) та арт-терапевтичні методики (М. Бурно, М. Вуд, С. Дженінгс, М. Кисельова, О. Копитін, Л. Лебедева, А. Мінде, Н. Назарова, М. Наумбург, Н. Пурніс, К. Рудестам, І. Сергієнко, Р. Хайкін, А. Хілл та ін.); подано порівняння проєктивних та психоаналітичних методів пізнання психіки (Т. Яценко, Н. Гриньова). Встановлено, що графічні методики, які переважно спираються на тестову інтерпретацію, обмежені в дослідженні психіки в її цілісності (свідоме/несвідоме) та індивідуальній її неповторності.

В літературі, що презентує арт-терапевтичний напрям, акцентується увага на використанні художніх творів одночасно з актуалізацією процесу візуалізованої самопрезентації (М. Бурно). Творчий акт і авторські інтерпретації розглядаються в арт-терапії як достатній та довершений терапевтичний чинник, що ймовірно повинен забезпечити психотерапевтичний результат. У психодинамічному підході образна візуалізація є необхідною передумовою пізнання психіки в її цілісності на засадах діалогічної взаємодії психолога з респондентом, яка спрямована на процес «оживлення» символічно-посередницьких засобів глибинного пізнання. Дослідження доводить провідну роль архетипу як в процесі створення художніх образів, так і в процесі їх дешифрування з метою виявлення, об'єктивування глибинних чинників психіки психологом у діалогічній взаємодії з респондентом. Категорія архетипу широко представлена в літературі та досліджена в психодинамічному форматі в дисертації І. Євтушенко шляхом порівняльного аналізу архетипного наповнення міфів, казок, сновидінь. Психодинамічна теорія стверджує, що архетип має причетність до усіх підструктур психіки, включаючи психологічні захисти, які маскують фактори едіпального походження (Т. Яценко). При цьому архетип сам по собі нейтральний до змісту психіки, він здатний лише до об'єктивування притаманних їй індивідуально-неповторних змістів. Механізми символізації сприяють перекодуванню психічного змісту в образно-символічні форми, як і їхньому декодуванню (в сновидіннях, малюнках).

Феномен «архетипу» став предметом досліджень З. Фрейда, К. Юнга, С. Грофа, О. Леонтєва, Е. Нойманна, К. Прібрама, О. Ранка, Е. Фромма, Ф. Шеллінга, Т. Яценко та ін. Архетипна сутність художніх творів є важливим чинником каталізації захисних механізмів, зокрема: проєктивної ідентифікації, проєкції, заміщення, перенесення, катарсису, в яких задіяні форми символізації

психологічного змісту – згущення, зміщення, натяк, просторова локалізація, кольорова диференціація малюнкових образів та ін. Проблема кольору як архетипно-символічного чинника вирішувалась у філософії та природознавстві (Аристотель, І. Гете, І. Ньютон та ін.), мистецтві (Леонардо да Вінчі, Делакруа, Б. Йогансон, В. Кандинський, Г. Шегаль, К. Юон та ін.), психології (Р. Арнхейм, Л. Виготський, Б. Базима, М. Серов та ін.). Особливої значущості в цьому контексті набув психоаналіз художніх творів, що здійснювався З. Фрейдом (твори Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Ф. Достоєвського), К. Юнгом (творчість Пікассо); Е. Нойманном (художні твори Марка Шагала, Леонардо да Вінчі), а також вітчизняними вченими С. Балесом, А. Халецьким, С. Шпільрейн, М. Осіповим.

Пізнання архетипної символіки знаходило відображення в працях вітчизняних науковців, послідовників психодинамічної теорії Т. Яценко, які торкалися проблем глибинної психології: К. Бабенко (механізми символізації), Д. Дроздової (індивідуальні особливості архетипної символіки); І. Євтушенко (архетипи міфів), О. Педченко (архетип релігійної віри), С. Аврамченко (пізнання внутрішньої суперечливості психіки), Л. Бондаревської (психологія травми), Л. Драголи (метафоричність у системі глибинного пізнання психічного), В. Солодухової (метафоричність казки), Н. Гриньової (порівняння психоаналітичного й проєктивного трактування художніх образів) та ін.

У другому розділі *«Емпіричне дослідження особливостей використання психологом художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта»* розкрито методологічні передумови роботи з неавторськими малюнками та репродукціями художніх творів. Представлено важливі методологічні аспекти особливостей діагностико-корекційної роботи з використанням репродукцій картин професійних художників, як і результати структурно-семантичного аналізу стенограм діагностико-корекційного процесу АСПП.

Сюжет картини має потенціал актуалізації процесів суб'єктивно-емотивного сприйняття її респондентом (учасником АСПП): притаманний художньому полотну латентний смисл його сюжету не лежить на поверхні при спогляданні і тому необхідною є діалогічна взаємодія психолога з респондентом, що відповідає вимогам порційності і багаторівневості. Репродукція картини відіграє в глибинному пізнанні посередницьку роль, яка сприяє актуалізації в АСПП як свідомого, так і несвідомого. Визначені фактори індивідуалізованої взаємозалежності та зв'язності окремих образів картини, що є неповторними для кожної особи; констатовано своєрідність сприйняття різними людьми однієї і тієї картини, що обумовлено домінантністю окремого її елемента; доведено полізначність візуальних стимулів картини, яка об'єктивується завдяки дієвості механізмів проєктивної ідентифікації, що

конкретизують смисловий бік сприйняття репродукції; відбувається селекціонування стимулів, які каталізовані семантичними параметрами переживань конкретної особи, що детермінуються провідним стимулом картини, який індивідуалізується та специфічно конкретизується для кожної особи. Останнє впливає на неповторність діагностико-корекційного процесу, що здійснюється в діалогічній взаємодії психолога з респондентом. В додатках до дисертації представлено емпіричний матеріал, який засвідчує неповторність психокорекційної роботи з використанням репродукції художнього полотна М. Реріха «Мадонна Лаборіс» з різними людьми. Стрижневим моментом глибинного пізнання є діалогічна взаємодія психолога з респондентом, що дозволяє емотивно оживлювати репродукцію художнього полотна, наповнювати емотивно значущим змістом для суб'єкта. Репродукція картини має архетипно-метафоричний зміст, що забезпечує контекстність глибинного пізнання і захищеність учасника процесу.

В розділі сфокусована увага на дослідженні тих аспектів психіки, що не піддаються безпосередньому спостереженню, проте визначають зміст психіки в суперечливій її сутності, яка має здатність проектуватись назовні. Неусвідомлювана (стабілізована) суперечність психіки є показником особистісної проблеми суб'єкта, пізнання якої потребує точності діагностики та корекції. Процес такого пізнання пов'язаний з актуалізацією захисних механізмів психіки – заміщення, перенесення, проекції, інтроекції, проективної ідентифікації, та механізмів символізації – згущення, зміщення, натяку, просторового розташування, кольору та ін., які причетні до перекодування й декодування суб'єктивного змісту психіки респондента в смислове навантаження малюнку.

Дослідження доводить, що реальність сюжету репродукції художнього полотна трансформується в суб'єктивно-психічне за участі захистів з їхніми відступами від реальності, що об'єктивується й актуалізується в сприйнятті зображення респондентом та вияву інформаційних еквівалентів у процесі розлогого діалогічного психоаналізу. Здійснений аналіз дає змогу стверджувати, що суб'єктивізм психіки респондента задається об'єктивними чинниками несвідомого, які піддаються пізнанню з опорою на об'єктивну реальність репродукції картини.

В діалогічній взаємодії психолога з респондентом репродукції картин відіграють посередницьку роль у пізнанні індивідуально конкретизованого змісту психіки респондента. Особливості діалогічності процесу глибинного пізнання в АСПП в психодинамічній парадигмі досліджено в дисертації О. Франчук. Доведено значущість невербальних фіксацій та слідових ефектів, що утворились в домовний, зокрема, перинатальний період, які не піддаються вербалізації у чому надає допомогу архетип. Діалогічна взаємодія психолога з

респондентом відкриває перспективи адекватного глибинного пізнання завдяки її багаторівневості, в єдності діагностики й корекції на засадах адекватної діагностики. Психокорекційний ефект забезпечується завдяки розширенню свідомості (самоусвідомленості) суб'єкта та гармонізації психіки, що передбачає синтез образу із словом. В глибинному пізнанні образ (картина) каталізує усвідомлення смислового змісту висловлювань респондента в діалозі з психологом, що шляхом інтерпретаційних узагальнень дає змогу вийти на пізнання тенденцій поведінки, що має вияв у суперечності логіки свідомого та логіки несвідомого («іншої логіки»).

У розділі розкрито індивідуалізований зміст образів художніх творів. Архетипністю відзначаються образи «Пекла і Раю» (М. Реріх «Мадонна Лаборіс»), «шахова символіка», феномен порожнечі, небесних світил, вогню, природних стихій (вихор, буревій), води, землі тощо.

Репродукції художніх творів дають змогу вивчати характер селекціонування уваги в сприйнятті художнього зображення, що задається попереднім досвідом суб'єкта й обумовлюється слідовими ефектами (фіксаціями). Знання суб'єктом власних неусвідомлюваних тенденцій поведінки сприяє розширенню можливостей вибору їх форм, підвищує адаптивність суб'єкта до соціуму та відкриває перспективи реалізації особистісного потенціалу.

У третьому розділі ***«Результативність глибинного пізнання психіки з використанням художніх творів»*** визначено основні психологічні показники результативності психокорекційного процесу з використанням репродукцій художніх творів. За допомогою тестових методик, статистичних методів та психомалюнків відповідної тематики проведено кількісний і якісний аналіз результатів проведення діагностико-корекційного процесу глибинного пізнання психіки суб'єкта з використанням репродукцій художніх творів. Представлено рекомендації психологам щодо особливостей використання художніх творів у діагностико-корекційному процесі.

Результати психокорекційної роботи за методом АСПП із залученням репродукцій художніх творів засвідчують позитивні зміни психіки, які спираються на позитивну дезінтеграцію та вторинну її інтеграцію за параметрами загальноособистісних, індивідуально-особистісних і особистісно-професійних показників.

Загальноособистісні зміни зумовлені асиміляцією учасниками АСПП групових принципів: прийняття іншої людини (і себе) такою, якою вона є; щирість; аналіз поведінки іншого (і самоаналіз) в ситуації «тут і тепер»; відсутність критики (і самокритика); формування навичок «бути в ситуації» і «бути над ситуацією»; децентрація уваги; перетворення себе на «об'єкт

дослідження»; послаблення дієвості тенденції до «психологічної імпотенції» та до «психологічної смерті» та ін.

Індивідуально-особистісні зміни констатовано за параметрами: відкритості для нового досвіду, превалювання об'єктивності в оцінці поведінки іншої людини над суб'єктивними реакціями, актуалізації соціальної активності, послаблення стереотипності й автоматизованості поведінки, розвиток здатності до розкриття власної креативності в спілкуванні, зниження дієвості мортидної (руйнівної) енергії й розширення можливостей актуалізації енергії лібідо, що є результатом процесу позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки суб'єкта на більш високому рівні психічного розвитку.

Особистісно-професійні зміни мають вияв у розвитку емпатії, сенситивності, інтуїції, умінь самоаналізу (саморефлексії) і поздовжнього аналізу поведінки. Психокорекційна робота в групах АСПП сприяє розвитку в психологів здібностей до процесуальної психодіагностики в поєднанні із психокорекцією.

Психокорекційна робота з використанням художніх творів сприяє особистісному зростанню суб'єкта, показниками якого виступають адекватність соціально-перцептивного відображення, зниження депресивно-регресивних тенденцій, комфортне емоційне самовідчуття в ситуаціях особистих взаємин та професійної взаємодії.

У визначенні результативності проходження груп АСПП з використанням репродукцій художніх творів, були задіяні такі методики: багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Маклаков); методика діагностування «перешкод» у встановленні емоційних контактів (В. Бойко).

Дослідження проводилось на базі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка та Кримського гуманітарного університету (в рамках авторських шкіл академіка Т. Яценко). Загальна вибірка дослідження – 320 осіб.

Відповідно до вимог Галузевого стандарту вищої освіти за спеціальністю «Практична психологія» заняття з глибинної психокорекції за методом АСПП внесені до навчального плану студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». До складу експериментальної групи увійшли студенти 1-4 курсів психологічного факультету Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (n=60), які навчалися за спеціальностями «Практична психологія» і «Психологія» й проходили заняття в групах АСПП. Контрольна група була утворена зі студентів 1-3 курсів Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, які навчалися за спеціальністю «Соціальна педагогіка» (n=40) і не проходили занять за методом АСПП. Обов'язковою умовою залучення до експериментальної групи була

безпосередня участь суб'єкта в психокорекційній роботі з використанням неавторських малюнків (художніх творів). Тестування в експериментальній групі проводилось в індивідуальній формі: перший раз – перед початком психокорекційних занять у групах АСПП, другий раз – через шість місяців після закінчення психокорекційної роботи. Контрольна група учасників дослідження створювалась за схемою випадкового відбору зі студентів, які не проходили занять в групах АСПП. Тестування в контрольній групі проводилось у груповій формі – двічі з інтервалом у шість місяців між дослідженнями.

Метою тестового дослідження з наступним застосуванням статистичних методів обробки результатів було виявлення динаміки в узагальнюючих показниках відкорегованості особистості серед учасників групової психокорекційної роботи з використанням неавторських малюнків (художніх творів), а також їх порівняння з відповідними показниками тих студентів, які не брали участі в психокорекційній роботі (контрольною групою).

З метою оцінки статистичної значущості отриманих у дослідженні відмінностей в показниках адаптивності (високих і низьких) учасників експериментальної і контрольної груп було використано багатфункціональний ϕ -критерій (кутове перетворення Фішера) (табл. 1).

Таблиця 1

**Оцінка відмінностей у високих та низьких показниках адаптивності
при першому та повторному тестуванні
учасників експериментальної і контрольної груп**

Показники	При першому тестуванні		При повторному тестуванні	
	Експериментальна група	Контрольна група	Експериментальна група	Контрольна група
кількість учасників	60	40	60	40
доля учасників з високою адаптивністю	7 (12%)	5 (12,5%)	23 (38%)	6 (15%)
величина центрального кута	$\phi 2 = 0,707$	$\phi 1 = 0,723$	$\phi 1 = 1,328$	$\phi 2 = 0,795$
значення критерію	$\phi = 0,08$		$\phi = 2,61$	
доля учасників з низькою адаптивністю	23 (38%)	13 (32,5%)	4 (7%)	12 (30%)
величина центрального кута	$\phi 1 = 1,328$	$\phi 2 = 1,213$	$\phi 2 = 0,536$	$\phi 1 = 1,159$
значення критерію	$\phi = 0,56$		$\phi = 3,05$	

Враховуючи, що ϕ критич. = 1,64 ($p < 0,05$), ϕ критич. = 2,31 ($p < 0,01$), можна зробити висновок, що статистично значущих відмінностей у показниках адаптивності між учасниками експериментальної і контрольної груп до проведення психокорекційної роботи зафіксовано не було.

Водночас, у дослідженні зафіксовані статистично значущі відмінності в низьких і високих показниках адаптивності між учасниками експериментальної і контрольної груп після проведення відповідної психокорекційної роботи. Таким чином, статистичний аналіз доводить, що діагностико-корекційний процес в групах АСПП, у якому використовуються художні твори, сприяє особистісному зростанню учасників. Показником цього зростання виступає, зокрема, адекватність соціально-перцептивних процесів, з чим безпосередньо пов'язана адаптивність суб'єкта, що була визначена за шкалами «поведінкова регуляція», «комунікативний потенціал», «моральна нормативність».

Іншими словами, психокорекційна робота в групах АСПП з використанням художніх творів спричинює статистично підтверджене зростання кількості учасників з високими показниками адаптивності і зменшення кількості учасників з низькими показниками адаптивності.

Відкориговану особистість характеризує інтеграція і гармонізація раціонального й емоційного аспектів особистості. Одним із вагомих показників особистісного зростання виступає набуття суб'єктом позитивного емоційного самовідчуття в ситуаціях особистих стосунків і професійної взаємодії.

Формалізовані показники результативності (пов'язаної з позитивними зрушеннями в емоційній сфері) проходження глибинної корекції учасниками АСПП, забезпечено тестовими дослідженнями за «Методикою діагностування «перешкод» у встановленні емоційних контактів» В. Бойко. Оцінка статистичної достовірності відмінностей в результатах тестування учасників експериментальної групи (до і після проходження занять в групах АСПП) проведена за допомогою Т-критерію Вілкоксона ($T_{\text{емп.}} = 47 < T_{\text{критич.}} = 379$ ($p < 0,01$)).

Отримані дані свідчать про те, що при проведенні психокорекційної роботи в учасників АСПП статистично значущо знижується рівень «перешкод» у встановленні емоційних контактів з партнерами по спілкуванню.

Якісний аналіз результативності психокорекційного процесу із неавторськими малюнками (репродукціями художніх полотен) проведено з використанням підсумкових завдань, що виражалося у малюнку на тему «Я – до групи, Я – після групи», які супроводжувались відповідними вербалізованими самозвітами. Наведені у дисертації малюнкові та вербальні самозвіти учасників груп АСПП засвідчують психологічні зміни під впливом психокорекційної роботи з використанням репродукцій художніх творів.

На основі дисертаційного дослідження розроблені рекомендації психологам щодо використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта. Вказано, що проблема формування професіоналізму психолога не може бути розв'язана без оволодіння методологією, що інтегрує теоретичні знання з інструментально-методичними аспектами діагностико-корекційної роботи.

Удосконалення інструментальних аспектів професійної роботи психолога вимагає уваги науковців до пошуку засобів, які дають змогу пізнавати індивідуальну неповторність психіки суб'єкта. Необхідною передумовою ефективності глибинного пізнання психіки суб'єкта є візуалізована презентація психічного, чому сприяє використання репродукцій художніх творів.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукової літератури з проблеми глибинного пізнання доводить важливість розуміння глибинних чинників у формуванні психічного: гештальтпсихологія вбачає їх у цілісності структури; трансперсональний підхід абсолютизує трансперсональну місію несвідомого; психодинамічна парадигма орієнтована на реалізацію в процесі АСПП механізмів позитивної дезінтеграції психіки і вторинної інтеграції на вищому рівні психічного розвитку суб'єкта; психоаналіз – на домінантній ролі несвідомого в динаміці психічних процесів. Психодинамічна методологія асимілює різні напрями: біхевіоральний підхід – у дослідній цінності того, що заявляє про себе назовні; гештальт – в його розумінні цілісності психічного, що обумовлює як характер дослідження, так і довершеність усіх його процедур; психоаналіз – в поглядах на системну впорядкованість психіки в її можливостях проектування назовні в поєднанні з ідентифікацією, що є важливим при роботі з репродукціями картин; польовий підхід (К. Левін) – в розумінні активності залишкової напруги недовершених намірів, дії, потреб та справ; феноменологічний підхід – в його увазі до спонтанної поведінки суб'єкта тощо.

2. Дисертаційне дослідження доводить, що репродукції художніх полотен потенційно містять проєктивний заряд енергії, який заданий художником (виконавцем) і реалізується в сюжеті як компенсаторно-сублімаційний спосіб самореалізації. Індивідуалізованість сприйняття репродукції картин учасниками АСПП відзначається як селекціонуванням символів, так і неповторністю виокремлення провідного стимулу картини кожним індивідом, що відкриває можливості використання однієї картини з наповненням репродукції художнього твору особистісним індивідуалізованим змістом. «Оживлення» картини відбувається в діалогічній взаємодії психолога і респондента (стрижневий момент), де самопрезентант набуває посередництва у пізнанні

цілісної психіки в її свідомих і несвідомих виявах лише за умов індивідуалізації його сприйняття. Репродукції художніх творів мають змогу переростати у самопрезентант психіки внаслідок актуалізації механізмів проекції, проективної ідентифікації, інтроекції (завдяки чому відбувається «оживлення») у процесі діалогічної взаємодії психолога з учасником АСПП.

3. Використання художніх полотен в глибинно-пізнавальному процесі компенсує для учасників АСПП невміння малювати та вербально представляти психологічні змісти шляхом саморефлексії, а без архетипної символіки неможливо було б пізнати утаємнічені змісти, що пов'язано з едіпальною залежністю. Вибірковість сприйняття суб'єктом репродукцій сприяє індивідуалізованій самопрезентації, а також розкриттю системної впорядкованості латентних змістів психіки. Впровадження авторського прийому – ранжування за значущістю вибраних репродукцій картин – засвідчило, що суб'єкт здатний адекватно ієрархізувати картини за їхньою значущістю для нього, що задає психологу послідовність їх аналізу. Отже, архетип «обізнаний» із внутрішнім імплікативним порядком психіки (Т. С. Яценко), що має вияв у логічно-послідовному розгортанні змісту психічного в його індивідуально-неповторних смислових параметрах.

4. Психоаналітична робота із комплексом авторських тематичних психомалюнків та поєднання з ними репродукцій художніх творів дала змогу констатувати спільність їх символіки. Комплекс авторських малюнків завдяки чисельності тем, які охоплюють різні аспекти життя суб'єкта, розкриває системну впорядкованість психіки, що виявляється в логіці свідомого й логіці несвідомого («іншій логіці»). Подібні результати отримано при роботі з неавторськими малюнками за умови, що їх чисельність не менше 7-10 репродукцій, що сприяє здійсненню діагностико-корекційного процесу глибинного пізнання з орієнтацією на упорядкованість психіки. Саме тому можна констатувати пріоритетність пізнання сутнісних (смислових) характеристик психіки над сюжетом картини. Умовою є діалогічна взаємодія психолога з респондентом, що відповідає методологічним вимогам до організації АСПП. Задяки цьому не виявлено істотної різниці між автономним застосуванням репродукцій картин і застосуванням їх разом із авторськими малюнками учасників АСПП.

5. Якісні показники результативності використання художніх творів у психокорекційному процесі АСПП представлено за трьома параметрами: загальним, індивідуалізованим і формалізованим. Констатовано позитивні зміни, які стосуються внутрішньої гармонізації психіки майбутніх психологів за такими критеріями: *загальноособистісні* (прийняття іншої людини і себе таким, яким є; самоаналіз і аналіз поведінки іншого в ситуації «тут і тепер», набуття навичок перетворювати себе в «об'єкт спостереження», розвиток умінь «бути в

ситуації і бути над нею»; ослаблення тенденцій психологічного «самоімпотування», знищення критики і самокритики); *індивідуалізовані* полягають у динаміці розвитку психіки, а саме каталізації процесів позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні психічного розвитку учасника АСПП; *формалізовані* (демонструють динаміку в узагальнюючих показниках відкоригованості особистості учасників групової психокорекційної роботи порівняно з відповідними показниками тих студентів, які не брали участі в групах АСПП).

Набуття учасниками груп АСПП внутрішньої гармонії, розвиток інтуїції, емпатії та зниження внутрішньої тривожності сприяють професійному становленню майбутнього психолога.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленні пізнання особливостей діалогічного процесу «оживлення» репродукцій художніх творів у взаємодії психолога з респондентом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

а) статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові в галузі психології:

1. Камінська А. М. Оптимізація взаємовідносин батьків із дітьми шляхом психокорекції за методом АСПП / А. М. Камінська, О. М. Полянничко, О. М. Усатенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 36 (60). – С. 337 – 340.

2. Камінська А. М. Цілісне пізнання психіки суб'єкта за допомогою кольору / А. М. Камінська, О. М. Усатенко, О. М. Полянничко // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. XVI, част. 1 – К., 2012. – С. 127 – 134.

3. Камінська А. М. Розвиток самореалізації та професіоналізму засобами активного соціально-психологічного навчання / А. М. Камінська. // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. – Зб. статей : – Ялта : РВВ КГУ, 2012. – Вип. 36. – Ч. 1. – С. 70 – 77.

4. Камінська А. М. Специфіка вияву архетипу в глибинному пізнанні психіки суб'єкта з використанням художніх творів / А. М. Камінська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки : Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – № 40 (64). – С. 173 – 177.

5. Яценко Т. С. «Інтровізія-супервізія» в професійній підготовці практичних психологів / Т. С. Яценко, О. Н. Усатенко, А. Н. Каминская //

Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – № 40 (64). – С. 262 – 272.

6. Камінська А. М. Глибинне пізнання психіки суб'єкта та його глибинно-психологічних цінностей із використанням літературного художнього твору / А. М. Камінська // Актуальні проблеми психології: Зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. – Київ. – Том. II. – Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Вип. 7. – Частина 1. – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2013 р.– С. 353 – 359.

7. Камінська А. М. Особливості діагностико-корекційної роботи психолога на засадах розуміння психічного в єдності свідомого і несвідомого / О. М. Полянничко, А. М. Камінська // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 2 до Вип. 31 : Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – К. : Гнозис, 2013.– С. 278 – 283.

8. Камінська А. М. Використання художніх творів із шаховою символікою у процесі глибинного пізнання суб'єкта / А. М. Камінська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки : Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 45 (69). – С. 103 – 109.

9. Камінська А. М. Психоаналіз художнього твору мистецтва – засіб глибинного пізнання психіки суб'єкта / А. М. Камінська // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 35, том VIII (59) Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2015 р. – 546 с.

б) стаття у виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз:

10. Каминская А. Н. Использование художественного произведения в процессе исследования эдипового комплекса субъекта / А. М. Камінська // Науковий журнал «Молодий вчений» № 4(19), квітень, 2015 р. Ч.3. – Херсон : ТОВ «Видавничий дім «Гельветика». – С. 91-99.

в) статті, опубліковані в збірниках матеріалів наукових конференцій:

11. Каминская А.Н. Использование художественных произведений при глубинном познании психики человека / А. Н. Каминская / Речь в общении: психологические, психолингвистические, дефектологические и психотерапевтические аспекты: Электронный сборник материалов II научно-практической конференции (с международным участием) // Под ред. Н.Л. Карповой, В.И. Селиверстова, А.А. Голзицкой, Т.А. Дмитриевой. – М.: УРАО «Психологический институт», 2011. – С. 23.

12. Камінська А. М. Художній твір як засіб глибинного пізнання психіки людини / А. М. Камінська, О. М. Усатенко, О. М. Полянничко // Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю. 19 – 20 квітня 2012 р. // Ред. колегія : д. мед. н., проф. О. А. Каденко та ін. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 33 – 35.

13. Камінська А. М. Колір та глибинне пізнання психіки суб'єкта за допомогою кольору / А. М. Камінська / Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Ялта (15-16 березня 2012 р.). – Ялта : РВНЗ КГУ, 2012. – Ч. 3. – С. 49 – 53.

14. Каминская А. Н. Использование художественного произведения в познании глубинно-психологических ценностей субъекта / А. Н. Каминская / Материалы Междунар. конгресса «Психотерапия, практическая и консультативная психология – сплетение судеб» // Психотерапия. – М. : Издательство «Гениус-Медиа», 2012. – № 12 (120). – С. 20 – 21.

15. Камінська А. М. Дослідження едіпового комплексу суб'єкта у процесі глибинного пізнання із використанням художніх творів / А. М. Камінська, О. М. Полянничко / Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24 – 25 квітня 2014 р.) // [ред. колегія: Є. М. Потапчук (голов. ред.), О. В. Кулешова, Л. О. Подкоритова, В. К. Гаврилькевич, Л. Г. Параскевич] / М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т, каф. практ. психол. та педагог. – Хмельницький: ХНУ, 2014. – С. 17 – 18.

16. Камінська А. М. Використання художнього твору М. Реріха «Мадонна Лаборіс» у процесі активного соціально-психологічного пізнання / А. М. Камінська / Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 21 – 22 квітня 2015 р.) // [ред. колегія: Є. М. Потапчук (голов. ред.), Т. Л. Левицька, Л. О. Подкоритова, В. К. Гаврилькевич, О. В. Варгата, Л. Г. Параскевич] / М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т, каф. практ. психол. та педагог. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – С. 17 – 19.

АНОТАЦІЇ

Камінська А. М. Особливості використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. –

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2016.

Дисертація присвячена особливостям використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта. Дослідження побудовано на теоретико-методологічних засадах психодинамічної парадигми й відповідному методі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) із застосуванням репродукцій художніх творів як способу візуалізованої репрезентації психіки.

Здійснено порівняльний аналіз використання авторських малюнків та репродукцій художніх творів (неавторських малюнків) в процесі АСПП. Доведено можливості й ефективність застосування неавторських малюнків в глибинному пізнанні психіки суб'єкта. Розкрито механізми, за якими відбувається трансформація репродукції художнього полотна у «психомалюнок» через його «оживлення» в діалогічній взаємодії психолога з респондентом.

Підтверджено й обґрунтовано: спільність архетипної символіки психомалюнків і неавторських малюнків; використання неавторських малюнків (репродукцій) компенсує труднощі окремих респондентів малюнково візуалізувати психічні змісти; допомогу в цьому надає також архетипна символіка, яка спроможна візуально об'єктивувати едіпальну залежність суб'єкта.

Виявлено позитивні загальноособистісні й індивідуалізовані зміни в результаті проходження груп АСПП як майбутніми психологами, так і фахівцями, практикуючими психологами. Дисертаційні висновки сформовано на основі структурно-семантичного аналізу емпіричного матеріалу, отриманого в процесі глибинного пізнання із використанням візуалізованих репрезентантів психіки суб'єкта (зокрема, репродукцій художніх творів).

Ключові слова: архетип, внутрішні суперечності психіки, діагностико-корекційний процес, едіпальна залежність, несвідоме, образ, проєктивна ідентифікація, психодинамічний підхід, символізація, художній твір.

Каминская А. Н. Особенности использования художественных произведений в процессе глубинного познания психики субъекта. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2016.

Диссертация посвящена особенностям использования художественных произведений в процессе глубинного познания психики субъекта. Исследование построено на теоретико-методологических основах

психодинамической парадигмы и соответствующем методе активного социально-психологического познания (АСПП) с применением репродукций художественных произведений, как способа визуализированной репрезентации психики его участников.

Осуществлен сравнительный анализ использования авторских рисунков и репродукций художественных произведений (неавторских рисунков) в процессе АСПП. Доказаны возможности и эффективность применения неавторских рисунков в глубинном познании психики субъекта.

Анализ эмпирического материала позволил осуществить сравнение символов, воплощенных в образы художественных полотен и рефлексивно-авторских рисуночных символов. Архетипная символика, представленная на неавторских рисунках и рефлексивно-авторская, представленная субъектом в авторском рисунке, в процессе глубинного познания доказывает универсальную действенность архетипов. Это доказывает, что индивидуально-рефлексивная самопрезентация субъекта осуществляется с участием архетипа. Наряду с универсальностью архетипическая символика наполняется индивидуально-неповторимым содержанием за счет его интеграции с внутренними индивидуализированными тенденциями психики. Доказаны возможности и эффективность применения неавторских рисунков в глубинном познании психики субъекта. Было обнаружено, что использование репродукций художественных произведений облегчает объективацию тех аспектов психики, которые связаны с эдипальной зависимостью и имеют определенные сложности в авторской презентации в визуализированную форму. Респондент выбирает репродукцию, в которой художник своим мастерством смог представить сложные смыслы, и через проективную идентификацию «присваивает» образы, которые в процессе диалогического взаимодействия «оживают», что способствует познанию психики в ее целостности.

Раскрыты механизмы, по которым происходит трансформация репродукции художественного полотна в «психорисунок» в процессе его «оживления» в диалогическом взаимодействии психолога с респондентом.

Подтверждено и обосновано: общность архетипной символики психорисунков и неавторских рисунков; использование неавторских рисунков (репродукций) компенсирует трудности отдельных респондентов рисуночно визуализировать психические смыслы; помощь в этом оказывает также архетипная символика, которая способна визуально объективировать эдипальную зависимость субъекта.

Выявлены положительные общеличностные и индивидуализированные изменения в результате прохождения групп АСПП как будущими психологами, так и специалистами, практикующими психологами. Диссертационные выводы сформированы на основе структурно-семантического анализа эмпирического

материала, полученного в процессе глубинного познания с использованием визуализированных репрезентантов психики субъекта (в частности, репродукций художественных произведений).

Ключевые слова: архетип, внутренние противоречия психики, диагностико-коррекционный процесс, эдипальная зависимость, бессознательное, образ, проективная идентификация, психодинамический подход, символизация, художественное произведение.

Kaminska A. M. Peculiarities of artistic works use in the process of depth mental cognition of the subject. – On the manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of psychological sciences, specialty 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2016.

Dissertation is devoted to the peculiarities of the artistic works use in the process of depth mental cognition of the subject. The research is based on the theoretical and methodological basis of psychodynamic paradigm and appropriate method of active social and psychological cognition (ASPC) using the reproductions of artistic works as way of visualized psyche representation.

The comparative analysis of author pictures and reproductions of artistic works (non author pictures) use in the ASPC process was made. The possibilities and efficiency of artistic works use in depth mental cognition of the subject have been proved.

The mechanisms at which the transformation of art work reproduction into the "psycho picture" takes place through its "revitalization" in dialogic interaction between a psychologist and a respondent have been revealed. It was confirmed and grounded: the commonality of archetype symbolism of psycho pictures and non author pictures; use of non author pictures (reproductions) compensates the difficulties of certain respondents to visualize mental senses with the help of picture; an archetype symbolism also helps with this, which is able to objectify visually the oedipal addiction of the subject.

The positive general personality and individualized changes have been revealed as a result of ASPC groups passing as by future psychologists, so as by specialists, practicing psychologists. Dissertation conclusions have been formed on the basis of structural and semantic analysis of empirical material obtained in the process of depth cognition using the visualized representants of the subject's psyche (reproductions of artistic works in particular).

Keywords: archetype, psyche internal conflicts, diagnostic and correctional process, oedipal addiction, unconscious, image, projective identification, psychodynamic approach, symbolization, artistic work.

Підписано до друку 08.11.2016 р. Формат 60х84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 403. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Винниченка, 14, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.